

В.І. Марків

ПРОФІЛАКТИКА СКАЗУ – ЗАВДАННЯ УСІХ

Тернопільське обласне управління ветеринарної медицини

Висвітлено епідеміологічні особливості сказу в Україні. Звернено увагу на неблагополучну епізоотичну ситуацію в останні роки, зокрема в Тернопільській області. Наведено реальні приклади нападу скажених диких тварин на сільськогосподарське і домашнє поголів'я. Розкрито сучасні методи профілактики сказу, зокрема використання оральної робочної вакцини для імунізації диких тварин.

Ключові слова: сказ, профілактика серед тварин.

Сказ належить до найбільш небезпечних зоонозних хвороб. Хвороба спричиняється РНК-вмісним вірусом, який здатний уражати практично всіх теплокровних представників тваринного світу, а також людину. Збитки від сказу не піддаються ніяким вимірам. Так, у період з 1987 по 1997 рр. у країнах Азії, Африки й Латинської Америки щорічно від сказу помирало близько 20 тис. людей, а за 1972-1989 рр. в країнах Європи було зареєстровано 300 тис. випадків сказу сільськогосподарських тварин, з яких 83 % припадає на представників дикої фауни, у тому числі 74,5 % – лисиці.

За період з 1977 по 1990 рр. в Європі на сказ захворіло 69 людей. Значно гірша ситуація в азіатських країнах. Лише в Республіці Шрі-Ланка (о. Цейлон) за період з 1950 по 1975 рр. хвороба забрала життя 5 287 людей.

Про хворобу з ознаками, подібними до сказу, було відомо ще в античному Вавилоні у XXIII ст. до н.е., однак вперше клінічні ознаки описали Плутарх і Селкус у 100 році до н. е.

За багатомісячну історію людства про сказ, здавалось би, відомо все. Навіть з часу, коли Л. Пастер виготовив першу вакцину від сказу, минуло більше 120 років, однак при вивченні його перебігу, аналізі епізоотичної ситуації в Україні і за кордоном відкриваються нові дані про хворобу, а тому у питаннях профілактики і боротьби зі сказом потрібні сучасніші методи і підходи. Амплітуда коливань клінічних ознак сказу до того широка, що все важче стає спрогнозувати прояви, які можуть бути при виникненні цієї недуги, починаючи від класичного її перебігу до цілком атипового.

Нині сказ реєструється майже в усіх країнах світу, за винятком Австралії, Великої Британії і, за деякими даними, Японії та Нової Зеландії. Відносно благополучни-

ми є скандинавські країни. Для сказу характерна періодичність, що залежить від географічного розташування місцевості та біології тварин-вірусоносців.

Виділяють дві форми епізоотичного поширення сказу в природі – міську і лісову (чи польову). Основними переносниками міського сказу є домашні тварини – в основному бродячі собаки й коти. При другій формі – поширення вірусу в природі відбувається через диких тварин, а основним резервуаром збудника є червоні лисиці, які заражаються під час полювання на мишоподібних гризунів. Небезпека полягає в тому, що у значній кількості лисиць (від 40 до 80 %) сказ перебігає латентно і тривалий час може не мати летальних наслідків, що не заважає їм заражати інших тварин. Хвора лисиця зі слиною виділяє стільки вірусу, що може заразити десятки мільйонів інших тварин.

Переносниками вірусу сказу виступають також вовки, які заражають диких і домашніх копитних тварин. У них сказ перебігає в буйній формі з проявами сильної агресивності. А щодо сезонності сказу, то відомо, що у хижаків він частіше реєструється у першій половині року, коли проходять гони і між самцями відбуваються бої, що супроводжуються укусами й великими ранами.

Якщо говорити про поширення сказу в країнах Центральної і Південної Америки, то тут вирішальну роль відіграють кажани, які нападають на тварин і людей, до того ж їх укуси можуть бути цілком безболісними і в процесі кровосання ці рукокрилі вампіри можуть зі слиною передати жертві вірус сказу.

Ще у середині минулого століття при вивченні поширення сказу і факторів його передачі на території Туреччини та Югославії було доведено, що кажани можуть також розсіювати вірус у місцях їх перебування (печери), через що можливе й аерогенне зараження сказом. Цей шлях передачі вірусу мало описаний в літературі, однак він теж існує в природі і про це слід пам'ятати. Не раз доводилось бути свідком того, як екскурсоводи-спелеологи в печерах знімали з місць відпочинку висячих кажанів, показували туристам і ще й намагались подихом зігріти тварин. Проте, основним шляхом передачі вірусу сказу все таки залишається укуси, коли вірус зі слиною потрапляє в нанесену зубами рану.

КОРОТКІ ПОВІДОМЛЕННЯ

В патогенезі сказу дуже важливе значення має місце укусу. Найнебезпечнішими є укуси в ділянці голови, а також кінчиків пальців. Відомі випадки, коли зараження людини сказом відбувалось після облизування собакою рук, де були подряпини шкіри. Значна небезпека існує також для осіб, зокрема ветеринарів, які проводять розтин трупів, відчленування та розтин черепа і відбір матеріалу для дослідження, якщо робота проводиться без засобів індивідуального захисту. Заразитися сказом можна і при знятті шкур із вбитих тварин, що особливо актуально для мисливців.

Хвора тварина стає джерелом вірусу сказу ще задовго до появи перших клінічних проявів хвороби, коли вона зовні виглядає цілком здоровою, не проявляє підвищеної агресивності до оточуючих, однак небезпека від цього не зменшується.

Якщо говорити про сказ у собак, то найчастіше інкубаційний період триває 10-15 діб, хоч може коливатися до року, а за деякими даними – й до двох років. Клінічно сказ у класичних його проявах перебігає у 2 формах – буйній і паралітичній. Для собак, як правило, характерна буйна форма, яка має три послідовні стадії – продромальну, збудження і паралітичну.

У першій стадії хвороби поведінка тварини, наприклад собаки, не викликає особливої стурбованості. Спершу собака може не хотіти виконувати команди господаря, бути дещо пригніченою або навпаки – надто улесливою. В другій стадії у тварин спостерігаються вже перші прояви агресивності. Тварина неадекватно реагує на оточуючих. Далі агресивність зростає, спостерігаються прояви буйства, які чергуються з депресивним станом. У цій стадії тварина намагається зірватися з прив'язі та втекти з дому, і якщо їй це вдається, то вона може переносити збудника хвороби на великі відстані й становити чималу загрозу для оточуючих. Описані випадки, коли скажена собака забігала на відстань понад 100 км від дому. У третій стадії настають судоми, парези жувальних м'язів і глотки, тварина втрачає голос і неспроможна вживати корм і воду, через що характерною ознакою є гідрофобія. Далі знижується або цілком зникає больова чутливість, порушується діяльність центрів кровообігу та дихання і тварина гине.

В Україні ситуація щодо сказу тварин, починаючи із 1995 р., пішла графічно вгору. І якщо за 1995 р. у державі було 274 неблагополучних пункти (н/п), в яких захворіло 351 голів тварин різних видів, то у 1996 р. – 298 н/п (413 хворих), у 1997 р. відповідно 421 (482); у 1998 р. – 647 (766); 1999 р. – 911 (1 128); 2000 р. – 1 312 (1 582); 2001 р. – 1 342 (1 611); 2002 р. – 1 308 (1 518); 2003 р. – 1 723 (2 009). Як бачимо, упродовж 9 років сказ стрімко «йшов вгору». За цей період кількість неблагополучних пунктів в Україні зросла

більше як у 6 разів, а число зареєстрованих хворих тварин – у 5,7 разу.

Далі у 2004 р. спостерігається значний спад захворюваності, коли за рік зареєстровано лише 819 неблагополучних пунктів, а число хворих тварин становить 945 голів, що у 2 рази менше, ніж у попередньому році, проте у 2005 р. сказ знову «пішов вгору» і за рік відкрито 1 713 неблагополучних пунктів і виявлено 2 123 голів хворих; у 2006 р. – відповідно 1 624 н/п (2 034 голів хворих). За 2007 р. ситуація щодо сказу в Україні ще більше ускладнилась. Всього в державі зареєстровано 2 393 неблагополучні пункти і виявлено 2976 голів хворих.

Протягом останніх десяти років (без врахування 2007 р.) найбільш неблагополучними вважаються Луганська, Полтавська, Сумська, Харківська та Чернігівська області, де кількість випадків сказу перевершила 1000 голів, а в останніх двох – наблизилась до 2000 голів. І найменше випадків сказу зареєстровано в областях західного регіону, зокрема у Волинській (99), Закарпатській (59), Івано-Франківській (64), Львівській (95), Чернівецькій (72), Тернопільській (123 голови). Так, порівняно зі східними й центральними регіонами, епізоотична ситуація щодо сказу в західних областях відносно благополучна.

Якщо говорити про Тернопільщину, то в останні роки на її території реєструвалося найбільше випадків сказу порівняно з іншими західними областями. Так, у 2005 р. із досліджених 230 голів тварин різних видів у 42 встановлено сказ, зокрема із 147 лисиць виявлено хворих 11 (7,5 %), із 60 собак – 20 хворих (33 %), із 19 котів – 8 хворих (42 %), з 2 голів великої рогатої худоби (ВРХ) – 1 хвору. За 2006 р. проведено 297 досліджень, при цьому виявлено 47 голів хворих на сказ, у т.ч. при дослідженні 202 лисиць – 19 хворих, із 62 собак – 15 хворих (24 %), із 22 котів – 9 хворих (41 %), з 2 куниць – 1 хвору і при дослідженні по 1 голові борсуків, коней і тхорів одержано позитивні результати. І вже у 2007 р. число тварин, які захворіли на сказ, наблизилось до критичної межі, оскільки із 256 досліджень біоматеріалу різних видів тварин у 82 випадках (32 %), або кожна третя тварина, виявлено сказ. Якщо аналізувати захворюваність за видами тварин, то на сказ лисиць припадає 48 голів (59 %), собак – 18 (22 %), котів – 9 (11 %), куниць – 3 (3,7 %), ВРХ – 2 (2,4 %) і по одній голові (1,2 %) – на дрібну рогату худобу і борсуків.

З приводу захворювання на сказ за рік в області було відкрито 69 неблагополучних пунктів. Найбільш неблагополучними щодо сказу були: Лановецький район – 10 випадків, Борщівський і Збаразький – по 9, Гусятинський і Підгаєцький – по 8. Не зареєстровано жодного випадку захворювання тварин на сказ лише в Бучацькому та Заліщицькому районах, хоч матеріал із

КОРОТКІ ПОВІДОМЛЕННЯ

відстріляних чи загиблих тварин направлявся в лабораторію.

І якщо порівняти епізоотичну ситуацію щодо сказу в області за останні два роки, то за 2007 р., порівняно з 2005 р., захворюваність всіх видів тварин зросла практично в 2 рази – 82 проти 42, щодо сказу лисиць – більше ніж у 4 рази (48 проти 11). Яка ж причина такого стану і чи є реальні шанси, якщо не розв'язати проблему, то хоча б завадити їй?

Сказ нестримно поширюється і створює вже цілком реальну загрозу до виникнення епізоотії. І хоч в області сказ людей не реєструвався вже більше 30 років, населення стоїть перед реальною загрозою цього смертельного зоонозу.

І коли ще до 2005 р. він уражав в основному свійських і диких м'ясоїдних тварин, то з 2005 р. його вперше зареєстровано у продуктивних тварин. Спалах мав місце в с. Біла Чортківського району. У вересні 2006 р. в с. Манаїв Зборівського району (село розташоване в лісовій місцевості) мав місце випадок нападу вовка на коня. Це трапилось серед білого дня, буквально в десятках метрів від житлових будинків.

На Тернопільщині офіційно, за даними «Тернопільлісу», вовки не водяться та останнім часом почастишали випадки забігів їх у пошуках поживи в наші ліси й навіть населені пункти. У 2003 р. в с. Завалів Підгаєцького району мав місце випадок нападу вовка на людину. У цій боротьбі не на життя, а на смерть допоміг перемогти людський розум, фізична сила молоді людини, блискавичне її реагування у відповідь на стрибок звіра і, мабуть, Божа воля, бо інакше лиха було не оминати.

Та повернуся до випадку в Манаєві. Величезних розмірів вовк, уражений, мабуть, вірусом сказу, зробив відчайдушну спробу напасти на коня, що належав одному з місцевих жителів, та гнідий вчасно встиг відбитися, одержавши при цьому зубами чи пазурами звіра лише незначні рани на шкірі голови. Місцеві жителі, озброївшись вилами та іншими підручними засобами, вистежили сіроманця, який сидів неподалік у кущах, і, дуже ризикуючи, все ж довели справу до кінця, – звіра було вбито. Все, здавалось би, закінчилося благополучно. Рани в коня швидко загоїлися, а тому до ветеринара ніхто не звертався, і кінь продовжував допомагати людям у господарстві. Та минуло близько 3 тижнів і в коня почалися прояви невластивої поведінки: тварина почала в'яло вживати корм, а далі цілком від нього відмовилася, почалися нервові явища і тоді вже власник тварини звернувся до ветеринара, та було вже пізно і завадити біди не змогли: кінь загинув. Ветслужбі довелося відчленити від трупа голову і направити в обласну державну лабораторію ветмедицини для дослідження, а труп спалити. У коня лабораторно було встановлено сказ. І хоч від ек-

гумованого трупа вовка матеріал був непридатний для досліджень, оскільки череп був розтрощений і діагноз у вовка не підтверджено, можна з абсолютною впевненістю стверджувати, що саме рани, завдані вовком, були причиною захворювання коня на сказ.

Незважаючи на наведені приклади, вовки для нашої місцевості все ж рідкість, а основним резервуаром вірусу в області була і залишається червона лисиця, популяція якої за останні роки зросла до критичної позначки і, за даними Тернопільського обласного управління лісового та мисливського господарства, щільність її на території області становить 3,7 голови на 1 тис. га площі, що майже в 4 рази перевищує максимально допустимі норми, за які прийнято вважати 0,5-1,0 особина на 1 тис. га. Допустима щільність не дотримана в жодному районі, а в окремих районах – Лановецькому, Монастириському, Тербовлянському, Тернопільському – вона становить 4,3-5,8 голови на 1 тис. га. І хоч протягом сезону полювання 2007-2008 рр. в області відстріляно 1 639 голів червоної лисиці, що становить 44 % до загальної чисельності у 2007 р., кількість її все ж залишається великою.

І якщо враховувати той факт, що з усіх лисиць, які протягом минулого року були направлені до лабораторії для дослідження, майже кожна третя була уражена вірусом сказу, то неважко уявити, скільки потенційних джерел небезпечної хвороби мігрує по області. Останнім часом мисливці-любители не дуже охоче відстрілюють лисиць, оскільки закупівельні ціни на шкуру невисокі, а також із засобів масової інформації люди знають про небезпеку, яка може бути від сказу, особливо при знятті шкур, коли можна травмувати руки і занести інфекцію в організм. Пригадується недавній випадок, коли в Шумському районі мисливці відстріляли лисицю, голову представили в лабораторію і невдовзі було діагностовано сказ, а тим часом шкура звіра була вже продана на ринку у м. Шумську. Скільки довелося затратити часу, залучати людей та засобів масової інформації, щоб знайти власника небезпечного товару. А тим часом лисиці стають все безпечнішими і облаштовують свої житла все ближче до людських осель. Їх зовсім не лякають ні технічний прогрес, ні цивілізація. Пригадую, як років 3 тому, їдучи поїздом до Києва, мав можливість спостерігати, як в невеликих купках глини на відстані не більше 45 м від залізничного полотна лежали і грілись на сонці три молоді лисиці, яких ми спершу прийняли за рудих котів. І їх зовсім не турбували шуми потягів чи те, що за якихось 1-1,5 км стоять висотні будинки столиці.

В нашій області останнім часом лисиці також облаштовують свої житла там, де ще десяток років тому їх взагалі не можна було бачити. Діючі нори виявляли наші

КОРОТКІ ПОВІДОМЛЕННЯ

колеги з Тернопільської районної державної лікарні ветмедицини фактично в міській смузі Тернополя, труп збитої автомобілем лисиці недавно бачив на шосе – навпроти автозаправки, що поблизу білої фортеці. І, як один з наслідків такої цивілізації, в Тернополі ось уже 8-й рік реєструються неблагополучні пункти щодо сказу, а перед тим в місті сказу тварин до 2001 р. не було упродовж 20 років. Та основною причиною поширення сказу в містах є, звичайно, бродячі тварини – собаки й коти, число яких з року в рік зростає.

Та захворювання м'ясоїдних тварин все ж не викликає особливого занепокоєння, оскільки кількість неблагополучних пунктів не перевищує критичної межі, за яку вважають число 100, однак непокоять факти захворювання на сказ продуктивних тварин, які вже мають місце в області. Так, в жовтні минулого року в с. Богатківці Тербовлянського району у корови з індивідуального господарства були виявлені ознаки, характерні для сказу, які проявлялися агресивністю та буйством і оглушливим станом. За рекомендацією ветспеціалістів і згодою власників, тварину умертвили і при лабораторному дослідженні діагноз підтвердився. Труп корови ще до висновків лабораторії був спалений, а рештки захоронено на скотомогильнику. В дворі та на місці утилізації трупа було проведено дезінфекцію.

Через місяць аналогічний випадок стався в с. Хмелівка того ж таки Тербовлянського району. І що особливо турбує, тварину з описаними вище ознаками власник вирішив дорізати, але ветслужба не дала дозволу на реалізацію м'яса, а при лабораторному дослідженні було поставлено той же діагноз, що і в попередньому випадку.

У наведених прикладах жоден з власників не підтвердив, щоб тварину кусали собаки чи лисиці, однак це не означає, що укусів взагалі не було. Інкубаційний період при сказі може бути тривалим і зараження тварин могло статися як на пасовищі, так і при стійловому утриманні, особливо тоді, коли в теплу пору року господарі цілодобово утримують тварин надворі або в хліві з відчиненими дверима.

Не берусь стверджувати, що причиною заносу збудника були лисиці, але розповім про недавній безпрецедентний випадок, який стався в с. Озерній Зборівського району. Коли господар доїв козу, до хліва забігла лисиця і, незважаючи на присутність людини, завдала декілька укусів козі. Лисицю господар убив і про випадок повідомив ветспеціаліста. У подальшому в лисиці та потерпілої тварини лабораторно було встановлено сумнозв'язний діагноз.

У країнах з розвинутим м'ясним скотарством не практикується вільний індивідуальний випас худоби. Там він проводиться на пасовищах, обнесених металевою

огорожею, до якої підведено електричний струм низької напруги, що не шкодить продуктивним тваринам, зате відлякує лисиць і вовків.

Лисиці, інфіковані вірусом сказу, втрачають будь-який страх. Відомі майже анекдотичні випадки, коли в одному із сіл Гусятинського району лисиця, забігши зранку на подвір'я, безпечно стояла біля курника, вичікуючи, поки господиня випустить птицю. В останні роки лисиці все частіше забігають навіть у міста, чого раніше ніколи не спостерігалось.

Отже, щоб знизити ризик і ймовірність поширення вірусу сказу в природі, необхідно доводити чисельність лисиць до встановлених норм методом відстрілу. Є, проте, й інший, більш цивілізований спосіб профілактики – імунізація оральною вакциною методом згодування її з кормом. Таким шляхом йдуть всі передові європейські країни – члени ЄС.

Та якщо профілактика сказу домашніх тварин, в яких є власник, є цілком реальною, то виникає питання, як поступати з бродячими тваринами, які є переносниками сказу в населених пунктах. Тож непокоїть вже згадана проблема бродячих собак, особливо останнім часом, коли багато громадян, виїхавши за кордон на роботи чи просто з інших причин, не знайшли іншого виходу як вигнати собак і котів на вулиці, де вони поповнили число бездомних тварин і сприяють поширенню сказу. А хіба можна піддати вакцинації тварину, в якій немає власника? Цю проблему мають вирішувати органи місцевої виконавчої влади. Та якщо в м. Тернополі нинішня влада якимось чином включилася у вирішення проблеми: відновлено роботу бригад з відлову та відстрілу бродячих собак, то в інших населених пунктах, включаючи райцентри, владні руки до цього не доходять.

А за даними обласної санепідемстанції, протягом 2007 р. в медичні установи області за допомогою після одержаних укусів звернулось 1 840 осіб, 302 з яких покусали бродячі й дикі тварини.

Якщо ж трапилось так, що ваших домашніх тварин покусали дикі тварини чи собаки, або ви помітили у них зміни в поведінці – підвищену агресивність чи інші, раніше не властиві їм манери, то не залишайтеся байдужими, а негайно повідомте про це ветспеціаліста, бо не виключено, що у тварини може бути сказ, і в такому випадку за свою байдужість доведеться платити дорогою ціною.

Приклади наведені з 2007 р., проте вже за перший квартал 2008 р. в області зареєстровано 18 випадків сказу тварин. Майже щотижня обласна державна лабораторія ветмедицини підтверджує 1-2 небезпечних діагнози. За цей період три випадки сказу припало на собак, 5 – на котів і, як у попередні роки, абсолютна

КОРОТКІ ПОВІДОМЛЕННЯ

більшість – 10 випадків (56 %) становлять лисиці, зухвальство яких триває далі. Так, у лютому в с. Жовнівка Бережанського району забігла лисиця, яку загризли собаки господаря садиби, і згодом в лисиці лабораторно встановлено сказ. Цілком протилежний випадок – у тому ж районі в березні житель райцентру перебував у лісі з двома собаками, де до них наблизився лис і, незважаючи на те, що господар знаходився поруч, лис вчинив напад на обох собак, завдавши їм укуси. За тиждень одна із собак захворіла і через три дні загинула.

В першому випадку собаки, які загризли лиса, були вакцинованими, а тому контакт із скаженим звіром обійшовся без наслідків. Однак у другому випадку одна із покусаних собак не була щеплена від сказу. Цей приклад ще раз підтверджує обов'язковість щеплення від сказу собак усіх порід незалежно від призначення.

Методів лікування сказу не розроблено, а тому основну увагу необхідно зосередити на його профілактиці.

В області щорічно підлягає вакцинації проти сказу більше 100 тис. собак та 1-2 тис. котів. Плани щеплень виконуються, однак процент охоплення ними тварин залишається невідомим, бо ніхто не знає фактичної кількості представників цих видів. Для прикладу, у м. Тернополі, за даними ЖЕКів, числиться 2 580 голів собак, а ветслужбою міста лише за 2007 р. їх вакциновано вже близько 2 890 голів. Аналогічні приклади можна виявити і в районах. Фактично облік собак не займаються ні управління статистики, ні органи місцевої виконавчої влади на місцях. А для організації щеплень, передусім, необхідний чіткий облік.

Вакцинації від сказу повинні підлягати всі собаки відповідного віку, незалежно від породи і призначення: службові, декоративні чи мисливські. Для останніх це особливо важливо, оскільки вони найчастіше перебувають у прямому контакті з представниками дикої фауни.

Якщо ж трапилось так, що собака чи кішка вкусила людину, то потерпілий повинен звернутись у найближчу медичну установу, а власник тварини зобов'язаний повідомити спеціаліста ветмедичини, який проконсультує як вчинити в такому випадку.

На Тернопільщині, на відміну від деяких інших областей, немає притулків для утримання відловлених бродячих тварин, а тому єдиний спосіб, як від них позбутися – це знищення. Здавалось би, все дуже просто, та тут на заваді стає Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження», який визначає, що таке жорстоке умертвіння тварин, і лише евтаназія вважається гуманним методом. Звичайно, громадяни повинні бути законослухняними, та хочеться запитати – що є більш жорстоким – умертвіння тварин без застосування знеболюючих засобів, тобто відстріл, чи мовчазне

спостереження за тим, як озвірілі від голоду бездомні собаки на вулицях наших міст і сіл кусають беззахисних дітей, ставлячи під загрозу їх здоров'я і життя? І це запитання залишається відкритим.

Щодо регулювання чисельності лисиць методом відстрілу вже було сказано, однак чи можна таким шляхом розв'язати проблему сказу. Мабуть, що ні. Тим більше досвід застосування оральної вакцини для імунізації диких тварин вже є і в нашій державі, зокрема в Житомирській, Дніпропетровській областях та АР Крим.

Якщо коротко про історію, то перші спроби застосування оральної вакцини для імунізації диких тварин були проведені ще більше 30 років тому, а про результати повідомлено на нараді ВООЗ у Франкфурті-на-Майні (ФРН) у вересні 1975 р. Далі у 1978 р. вакцину застосували у Швейцарії, а згодом ще у 19 країнах. Технічна сторона вакцинації полягала в тому, що у відходи птахопереробної промисловості (в основному курячі голови) поміщали капсули з вакциною і такі принади розкидали в місцях, де водяться лисиці, з розрахунку 25 принад на 1 км² площі. Після застосування вакцини в цих країнах значно покращилася епізоотична ситуація щодо сказу. Нині ж всередину принади, виготовленої із рибно-кісткового борошна, вкладають вакцину, упаковану в капсулу з металеві фольги. І ось такі рибні котлети з вертольота розкидають у місцях найбільшого поширення лисиць. Поїдаючи принаду і розкушуючи фольгу, звір травмує собі тканини ротової порожнини, а в утворені ранки потрапляє вакцина і таким чином забезпечується імунізація. Та ця робота потребує чималих затрат і тут без допомоги держави не обійтись.

Сказ – надзвичайно небезпечне захворювання і робота з його профілактики є завданням не лише спеціалістів ветеринарної і гуманітарної медицини, але й власників тварин, органів місцевої виконавчої влади та широких кіл громадськості. І лише об'єднавши зусилля, можна запобігти цій проблемі.

PRRPHYLAXIS rF RABIES IS THE TASK rF EVERYBrKY

V.I. Markiv

SUMMARY. Epidemiologic features of rabies in Ukraine are considered in the article. The attention is paid on unfavourable epizootic situation during the last years, specifically, in Ternopil region. Real examples of wild animals' attacks onto agricultural and domestic animals are adduced. Modern methods of rabies prophylaxis, in particular, usage of oral rabies vaccine for immunization of wild animals, are described.

Key words: rabies, prophylaxis among animals.